

RIIGIKOHUS

**RIIGIKOHUS
ÕIGUSTEABE OSAKOND**

**MITTEVARALISE KAHJU HÜVITAMISE NÕUDED TSIVIIL- JA
KRIMINAALASJADES ESIMESE JA TEISE ASTME KOHTUTES 2016. AASTAL**

Kohtupraktika kordusanalüüs

Maris Vutt
peaspetsialist

Tartu
aprill 2017

Sisukord

1. Analüüsi eesmärk ja alusmaterjalid	3
1.1. Analüüsi eesmärk	3
1.2. Analüüsi alusmaterjalid	4
2. Lahendite jagunemine nõude alusnormide järgi.....	5
2.1. Mittevaralise kahju hüvitamine lepingust tuleneva kohustuse rikkumise korral.....	5
2.1.1. Õiguslik regulatsioon	5
2.1.2. Nõuete lahendamine erinevate lepinguliikide puhul	5
2.2. Mittevaralise kahju hüvitamine isikule kehavigastuse tekitamise või tervise kahjustamise korral	8
2.2.1. Õiguslik regulatsioon	8
2.2.2. Nõuete lahendamine kohtupraktikas	8
2.2.3. Väljamõistetud hüvitised.....	10
2.3. Mittevaralise kahju hüvitamine lähedase isiku surma põhjustamise korral	12
2.3.1. Õiguslik regulatsioon	12
2.3.2. Lähedane isik.....	13
2.3.3. Erandlikud asjaolud.....	13
2.3.4. Väljamõistetud hüvitised.....	14
2.4. Mittevaralise kahju hüvitamine isikuõiguste rikkumisest, sh au teotamisest, tekkinud kahju hüvitamise kohustuse olemasolu korral	15
2.4.1. Õiguslik regulatsioon	15
2.4.2. Nõuete lahendamine kohtupraktikas	16
2.4.3. Väljamõistetud hüvitised.....	16
2.5. Mittevaralise kahju hüvitamine asja hävimise või kaotsimineku korral	18
2.5.1. Õiguslik regulatsioon	18
2.5.2. Nõuete lahendamine kohtupraktikas	18
3. Mittevaralise kahju hüvitamise normide rakendusprobleemid kohtupraktikas	19
3.1. Materiaalõiguslikud probleemid.....	19
3.2. Menetlusõiguslikud probleemid	20
Kokkuvõte	22

1. Analüüsi eesmärk ja alusmaterjalid

1.1. Analüüsi eesmärk

Käesoleva analüüsi eesmärk on uurida mittevahalise kahju hüvitamise normide kohaldamist esimese ja teise astme kohtutes 2016. aastal. Tegemist on teise kordusanalüüsiga. Esimest korda valmis mittevahalise kahju hüvitamise praktikad hõlmav analüüs 2007. aastal¹, esimene kordusanalüüs valmis 2009. aastal.² Analüüsi objekt on sarnane varasemate analüüside omaga. Nimelt on objektiks 2016. aastal maa- ja ringkonnakohtutes tsiviilasjades tehtud otsused, milles kohus on vaadanud läbi mittevahalise kahju hüvitamise nõude. Nagu eelnevate analüüside puhul, on ka käesoleva analüüsi üks eesmärke kohtupraktika üldistamine ning vastavate normide rakendusprobleemide esiletoomine.

Võrreldes eelmiste analüüsidega käsitletakse selles analüüsis ka kriminaalasjades lahendatud mittevahalise kahju nõudeid.³ Varasemates mittevahalise kahju hüvitamist puudutavates analüüsidest on kriminaalasjadest käsitlemist leidnud ainult need, milles mõisteti mittevahalise kahju hüvitist välja lähedase surma põhjustamise korral. Põgusalt on kriminaalmenetluses mittevahalise kahju väljamõistmisel peatunud ka kohtupraktika analüüsis „Kahju hüvitamise normide kohaldamine kriminaalasja lahendavas kohtus“.⁴

Teisalt on analüüsi eesmärk uurida, kas ja millised muutused on viimase kümne aasta jooksul mittevahalise kahju hüvitamise normide rakendamisel toimunud. Analüüsi vajalikkus on tekkinud ka asjaolust, et alates ajast, mil koostati varasemad sama teemat käsitlevad analüüsid, on toimunud mitu kohtunikele suunatud mittevahalise kahju hüvitamise temaatikat hõlmavat koolitust.⁵

Rakendusprobleemide esiletoomise väljatoomise kõrval on oluline näidata ka uuenenud hüvitiste suuruse statistika. Seda põhjusel, et paljudel juhtudel, eriti tsiviilhagides, on hüvitise suuruse määramisel lähtunud varasemas kohtupraktika analüüsis esitatud statistikast ja seal toodud hüvitiste vahemikest. Kuna eelmine analüüs valmis 2008. aasta kohtupraktika põhjal, on keeruline hüvitise suurust niivõrd vananenud andmete põhjal hinnata. Arvesse tuleb võtta mitmeid tegureid, muu hulgas inflatsiooni ja uue valuuta kasutuselevõtmist, mis võivad hüvitiste suurust mõjutada.

¹ M. Vutt. Mittevahalise kahju hüvitamise nõuded tsiviilasjades esimese ja teise astme kohtutes 2006. aastal. Kohtupraktika analüüs. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/594/Mittevahaline_kahju.pdf

² M. Lillsaar, M. Vutt. Mittevahalise kahju hüvitamise nõuded tsiviilasjades esimese ja teise astme kohtutes 2008. aastal. Kohtupraktika analüüs. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/905/MittevahalinekahjuTsiviilasjades_2008_Maarja_LillsaarMargit_Vutt.pdf

³ Esimese (ja osaliselt ka teise) analüüsi koostamise ajal lahendati suur osa tsiviilhagidest tsiviilkohtumenetluses eraldi kriminaalmenetlusest. Kui kannatanu oli esitanud kriminaalasjas tsiviilhagi, jätsid kohtud sageli selle läbi vaatamata, viidates võimalusele esitada eraldi hagi tsiviilasjana. Riigikohus asus aga 2008. aasta alguses asjas nr 3-1-1-47-07 seisukohale, et tsiviilhagi saab kohus jätta läbi vaatamata ainult siis, kui selleks on KrMS-is või TsMS-is ette nähtud alus. Kui sellist alust seadustest ei tulene, ei ole kohtul õigust jätta tsiviilhagi läbi vaatamata.

⁴ M. Vutt. Kahju hüvitamise normide kohaldamine kriminaalasja lahendavas kohtus. Kohtupraktika analüüs. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/781/KahjuHuyvitamineKaristus6iguses.pdf>.

⁵ 2013. aastal toimusid kaasusõppevormis seminarid teemal „Mittevahalise kahju hüvitamine“. Seminaris käsitleti mittevahalise kahju hüvitamist nii tervisekahjustuse, lähedase isiku surma põhjustamise kui ka isikuõiguste rikkumise korral.

2015. aastal toimus sõnavabaduse koolitus, kus käsitleti muu hulgas seda, milliseid õiguskaitsvahendeid on võimalik kasutada isikuõiguste rikkumise korral.

Käesoleva analüüsi struktuur on varasemate analüüside struktuurist mõnevõrra erinev. Analüüs on üles ehitatud erinevate nõudealuste kaupa. Analüüsi esimeses osas on toodud nõude õiguslik alus, nõude eelduste sisustamine kohtupraktikas ja erinevaid näiteid sellest, kuidas nõudeid on 2016. aasta kohtupraktikas lahendatud. Lisaks on iga kaasusgrupi puhul märgitud keskmine hüvitise määr. Eristatud on mittevahalise kahju hüvitamist lepingulise kohustuse rikkumise, tervisekahju tekitamise, lähedase surma põhjustamise, isikuõiguste rikkumise ja asja hävimise korral. Analüüsi teises osas on esitatud nii materiaali- kui ka menetlusõiguslikud probleemid, mis kohtupraktikas mittevahalise kahju hüvitise väljamõistmisel esinevad.

Analüüsi eesmärgiks ei ole eraldi analüüsida lahendite edasikaebamist kassatsiooni korras ega nende läbivaatamise tulemusi Riigikohtus. Kui aga mõni käsitletud menetlustest on jõudnud Riigikohtusse ja selle kohta on tehtud ka lahend, on sellele analüüsis viidatud. Kui Riigikohtu praktika hõlmab selliseid seisukohti, millel võiks edaspidise kohtupraktika jaoks olla põhimõtteline tähendus, on neid analüüsis pikemalt kirjeldatud.

Nii nagu varasemates analüüsid, kasutatakse ka käesolevas analüüsis termineid „mittevahaline kahju“ ja „moraalne kahju“ sünonüümidega.⁶

Analüüsis esitatud seisukohtadel ei ole siduvat mõju ja need ei ole käsitatavad Riigikohtu seisukohtadena. Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti vaid kohtulahendis.

1.2. Analüüsi alusmaterjalid

Analüüsi objektiks on kohtute infosüsteemi (KIS2) ja Riigi Teataja veebilehe kaudu kättesaadavad 2016. aastal maa- ja ringkonnakohtutes tehtud mittevahalise kahju hüvitamise nõudeid käsitlevad otsused. Otsingumeetodina on kasutatud ületekstiotsingut, seega ei pruugi analüüs hõlmata kõiki vastava kõnealuse perioodi ja valdkonna otsuseid, kuid hõlmab kindlasti suuremat osa selle perioodi praktikast. Analüüsi käigus vaadati läbi tsiviilasjadest 47 esimese astme ja 33 ringkonnakohtu otsust. Lisaks vaadati läbi 2016. aasta kuriteoasjad, mille raames menetletavas tsiviilhagis oli esitatud mittevahalise kahju hüvitamise nõue. Kuriteoasjades oli maa- ja ringkonnakohtu otsuseid kokku 75, millest üldmenetluses lahendati 22 asja ning kokkuleppe- ja lühimenetluses 53 asja.⁷ Põhjendava osaga otsustest 8 olid maakohtu otsused ja 14 ringkonnakohtu otsused.

Võrreldes eelmiste sama teemat käsitlevate analüüsidega, on praktika ühtne kohalduva seaduse osas. Kuna võlaõigusseadus on juba pikalt kehtinud, ei olnud läbivaadatud kohtupraktika hulgas ühtegi juhtumit, kus oleks kohaldatud tsiviilkoodeksi norme, ning kõik lahendid olid tehtud VÕS-i normidele tuginedes.

⁶ Lävivaadatud kohtupraktikast nähtub, et termini „moraalne kahju“ kasutamine kohtulahendites on erandlik ja seda kasutatakse peamiselt poolte esitatud seisukohtades. Mõiste „moraalne kahju“ tuleneb põhiseaduse §-st 25 ning seda kasutatakse ka mõnes seaduses, nt kaubamärgiseaduse § 57 lg-s 1.

⁷ Kokkuleppemenetluses ja lühimenetluses tehtud lahendid, millel ei ole põhjendavat osa, vaadati läbi väljamõistetud hüvitiste suuruse statistika koostamiseks.

2. Lahendite jagunemine nõude alusnormide järgi

2.1. Mittevaralise kahju hüvitamine lepingust tuleneva kohustuse rikkumise korral

2.1.1. Õiguslik regulatsioon

VÕS § 134 lg 1 sätestab, et lepingust tuleneva kohustuse rikkumise eest võib mittevaralise kahju hüvitamist nõuda üksnes juhul, kui kohustus oli suunatud mittevaralise huvi järgimisele ning sõltuvalt lepingu sõlmimise või kohustuse rikkumise asjaoludest sai võlgnik aru või pidi aru saama, et kohustuse rikkumine võib põhjustada mittevaralise kahju.

Õiguskirjanduses on leitud, et selline kohustus võib tuleneda näiteks autorilepingust, iluprotseduuri tegemisele suunatud lepingust ning intellektuaalse tegevusega seotud lepingutest. **VÕS § 134 lg-s 1 sätestatud eelduste täidetust peab seejuures tõendama kahjustatud isik.** Majandus- ja kutsetegevuse raames mittevaralist kahju üldjuhul ei hüvitata. Küll aga tuleb mittevaraline kahju hüvitada töölepingu ebaseaduslikul ülesütlemisel ja selle eest ettenähtud hüvitise väljamõistmisel.⁸ Nõude alusnormiks on seejuures töölepingu seaduse (TLS) § 109 lg 1, mis sätestab, et kui kohus või töövaidluskomisjon lõpetab töölepingu TLS § 107 lg-s 2 nimetatud juhul, maksab tööandja töötajale hüvitist töötaja kolme kuu keskmise töötasu ulatuses. Kohus või töövaidluskomisjon võib hüvitise suurust muuta, arvestades töölepingu ülesütlemise asjaolusid ja mõlema poole huve.

2.1.2. Nõuete lahendamine erinevate lepinguliikide puhul

Müügileping

Vaadeldud perioodil tegid kohtud kaks lahendit, mis olid seotud müügilepingu rikkumisest tuleneva mittevaralise kahju hüvitamise nõudega. Mõlemad lahendid puudutasid kinnisasja müügilepingut ja mõlemal juhul jäi mittevaralise kahju nõue rahuldamata.

Ühel juhul oli faktiliste asjaolude järgi korteri müügi kuulutus olnud kirjas, et korterisse jääb osa mööblit, sh hindamisakti järgi korteri oluliseks osaks olevad garderoobikapid, mille aga kostja oli enne korteri üleandmist korterist eemaldanud. Mittevaralise kahju nõude suuruse palusid hagejad määrata kohtu äranägemisel. Nõuet põhjendasid hagejad sellega, et nad olid sunnitud kostja rikkumise tõttu taluma iga päev stressi, elulist ebamugavust ja otsima erinevaid võimalusi oma igapäevaelu korraldamisel. Lisaks pidid nad ümber planeerima oma eelarve, sest nad olid arvestanud, et korterisse jääb kuulutus mainitud mööbel. Kohus jättis nõude rahuldamata, selgitades, et **müügileping ei ole sellist liiki leping, millest tulenev kohustus oleks suunatud mittevaralise huvi järgimisele.** Tavapärase müügitehingu puhul, milleks on ka kinnisasja müügi tehing, on välistatud mittevaralise huvi järgimise kohustus ja seda vaatamata sellele, et tegemist on eluasemeks mõeldud korteriga. Kohus märkis lahendis, et mittevaralise kahju hüvitamist võimaldavad sellises olukorras erilised asjaolud ja rikkumise raskus.⁹

Teisel juhul ostis hageja kostjalt kinnistu, mille elamu põrandaküte ei olnud töökorras ja seetõttu oli elamu kütmine raskendatud. Hageja palus kohtul mittevaralise kahju hüvitiseks välja mõista 500 eurot. Nõude põhjendusena märkis hageja lisandunud ajakulu seoses põrandakütte süsteemi remondiga ja kostja ähvardustega hageja vastu kohtusse hagi esitada.

⁸ P. Varul jt. Võlaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016. – K. Sein, § 134, komm 4.1.

⁹ HarjuMKo 2-16-1755. Otsus on jõustunud.

Kohus jättis nõude rahuldamata, sest leidis, et kahju on tekkinud hageja enda poolt käibes vajaliku hoole olulisel määral järgimata jätmise tõttu.¹⁰

Üürileping

Vaadeldud perioodil oli üks lahend, milles kohus lahendas üürilepingust tuleneva mittevaralise kahju hüvitamise nõuet. Asjaolude kohaselt olid pooled sõlminud eluruumi üürilepingu. Üürileandja ütles üürilepingu erakorraliselt üles, kuid ülesütlemise teade ei vastanud seaduses sätestatud tingimustele. Üürileandja tungis ka üürile antud eluruumi, kus nõudis üürniku ja tema laste viivitamatut lahkumist, vahetas korteri lukud ja tõstis valdava osa üürnikule kuuluvast varast eluruumist välja. Mittevaralise kahju hüvitisena palus üürnik välja mõista 1800 eurot. Oma nõuet põhjendas ta sellega, et tundis seoses üürileandja tegevusega alandust, hirmu ning ebakindlust tuleviku ees. Samuti ähvardas üürileandja üürnikku ning tema lapsi vägivallaga. Kohus rahuldab nõude ja märkis oma põhjendustes, et eluruumi üürilepingust tuleneva üürileandja kohustuse (võimaldada üürnikul eluruumi kasutada) eesmärk on muu hulgas kaitsta üürnikku kodu puutumatus rikkumise tõttu üürnikule tekkiva mittevaralise kahju eest.¹¹

Selline kohtu seisukoht on otseses vastuolus Riigikohtu varasema praktikaga, mille järgi on tavapärase käibetehtingu rikkumise korral mittevaralise kahju nõue välistatud, sest selline leping ei ole üldjuhul suunatud mittevaralise huvi järgimisele. **Üürilepingust tuleneva üürileandja kohustuse eesmärk ei ole kaitsta üürnikku mittevaralise kahju tekkimise eest ja järelikult ei ole VÕS § 134 lg 1 sellisel juhul kohaldatav.** Samas asjas käsitles Riigikohus ka kodu puutumatus kui põhiõigust ja üldist isikuõigust ning leidis, et kodu puutumatus riiveks saab lugeda olukorda, kus üürileandja on eluruumi sisse tunginud. Sellisel juhul on aga tegemist isikuõiguse rikkumisega ja **mittevaralise kahju nõuet tuleb hinnata VÕS § 134 lg 2 järgi.**¹²

Tööleping

Töölepingut on kohtupraktikas peetud üheks selliseks lepinguliigiks, millest tuleneva kohustuse eesmärk võiks mh olla mittevaralise huvi järgimine. Töövaidlustega (nt töölepingu ülesütlemise tühisus, diskrimineerimine töösuhtes) seotud kohtulahendeid oli võrreldes teiste lepinguliikidega rohkem. Nimelt oli selliseid lahendeid kaheksa, millest rahuldati ainult üks (ja sellegi lahendi on Riigikohus tühistanud).

Eranditult olid kohtusse pöördujateks töötajad, kelle peamisteks argumentideks oli, et tööandja on nendega sõlmitud töölepingu alusetult üles öelnud või neid töösuhtes võrreldes teiste töötajatega diskrimineerinud. Näiteks tugineti sellele, et tööandja diskrimineeris töötajat ametiühingusse kuulumise pärast.

Mittevaralise kahju hüvitise nõude võimalikkus oli kohtupraktikas tuletatud ka võrdse kohtlemise seadusest (VõrdKS), mille § 2 sätestab olukorrad, millal on isikute diskrimineerimine keelatud (sinna kuuluvad ka töösuhetega seotud olukorrad). Kahju hüvitamise alus tulenes töötaja kui hageja arvates VõrdKS § 24 lg-st 2, mis sätestab, et kui isiku õigusi on diskrimineerimise tõttu rikutud, võib ta rikkujalt nõuda seaduses sätestatud alustel ja korras diskrimineerimise lõpetamist ning talle rikkumisega tekitatud kahju hüvitamist. Kahju hüvitamise nõude olemasolu põhjendas töötaja samas asjas ka ametiühingute seaduse (AÜS) § 19 lg-ga 2, mis sätestab, et töötaja ja tööotsija õigusi ei või

¹⁰ PärnuMKo 2-16-3231. Analüüsi valmimise ajal oli see kohtuasi Riigikohtu menetluses.

¹¹ TartuMKo 2-15-7223. Otsus on jõustunud.

¹² RKTko 3-2-1-159-09, p 11-12.

piirata sõltuvalt tema kuulumisest või mittekuulumisest ametiühingusse, ametiühingu valitud esindajaks olemisest või muust seaduslikust ametiühingualasest tegevusest. Maa- ja ringkonnakohus rahuldaski hagi ja mõistsid töötajale välja 3000 euro suuruse mittevaralise kahju hüvitise.¹³ See kohtuasi jõudis ka Riigikohtusse, kus asja menetlus lõpetati põhjusel, et töötaja oli juba varem pöördunud kohtusse nõudega tuvastada töölepingu erakorralise ülesütlemise tühisus ja mõista tööandjalt välja hüvitise. Lisaks selgitas Riigikohus, et **AÜS § 19 lg 2 ei anna töötajale lisaks TLS § 109 lg-le 2 täiendavat võimalust nõuda töölepingu tühise ülesütlemisega tekitatud kahju hüvitamist. Sellist alust ei tulene ka VõrdKS § 2 lg-st 3.**¹⁴

Selliseid olukordi tuli ette ka teistes lahendites, kus isik oli juba saanud hüvitise TLS § 109 lg 1 alusel. Kohtud viitasid õigesti Riigikohtu varasemale seisukohale, mille järgi hõlmab TLS § 109 lg-s 1 ettenähtud hüvitise nõue erinevaid kahju liike ning selle hüvitise koosseisus tuleb hüvitada tekkinud varaline kahju, tulevikus tekkiv varaline kahju ning ka mittevaraline kahju.¹⁵ **Kohtud kohaldasid sama põhimõtet ka TLS § 109 lg 2 kohta.**¹⁶ TLS § 109 lg 2 sätestab, et kui kohus või töövaidluskomisjon lõpetab töölepingu TLS § 107 lõikes 2 nimetatud juhul töötajaga, kes on rase, kellel on õigus saada rasedus- ja sünnituspuhkust või kes on valitud töötajate esindajaks, maksab tööandja töötajale hüvitist töötaja kuue kuu keskmise töötasu ulatuses. Kohus või töövaidluskomisjon võib hüvitise suurust muuta, arvestades töölepingu ülesütlemise asjaolusid ja mõlema poole huve.

Töölasest diskrimineerimisest tuleneva mittevaralise kahju hüvitamise nõude alusena nimetati ka soolise võrdõiguslikkuse seadust (SoVS). Töötaja väitis, et tööandja tegevuse puhul oli tegemist otsese soolise diskrimineerimisega SoVS § 3 lg 1 p 3 mõttes. Töötaja leidis, et mittevaraline kahju tuleb hüvitada SoVS § 13 lg 2 alusel, mis sätestab, et kannatanu võib nõuda, et talle makstaks rikkumisega tekitatud mittevaralise kahju hüvitiseks mõistlik rahasumma. Diskrimineerimine seisnes töötaja arvates selles, et tööandja ütles töölepingu üles töötaja raseduse tõttu, mis asetas töötaja raskesse emotsionaalsesse ja sotsiaalsesse olukorda. Kohus sellise käsitlemisega ei nõustunud ja leidis, et **SoVS § 5 lg 2 p 1 järgi ei loeta otseseks ega kaudseks sooliseks diskrimineerimiseks seda, kui naistele antakse eelis seoses raseduse ja sünnitamiseks.** Kohus leidis, et ühelt poolt välistab see nende diskrimineerimisega seotud nõuded, kes ei ole rasedad ning kellele on töölepingu seaduses sätestatud vähem kaitsenorme. Samas välistab see ka tõlgenduse, et iga raseda suhtes toime pandud tegu (kui seaduses on ette nähtud rasedate suurem kaitse) on diskrimineeriv. Kohus märkis, et töötaja ei esitanud asjaolusid, mille alusel saanuks kohus tuvastada, kas tööandja kohtles töötajat lepingu ülesütlemisel ebasoodsamalt tingituna soolisest kuuluvusest SoVS § 6 lg 2 p 7 mõttes.¹⁷

Teenuse osutamise leping

Ühel juhul oli poolte vahel sõlmitud leping, millega pidi kostja tegema hageja esitatud asjaolude järgi uuringu, mille eesmärk oli välja selgitada, millal ja millest tekkis hagejal suhkruhaigus. Kostja seevastu leidis, et lepingust ei nähtu uuringu eesmärki. Kohus leidis, et mittevaralise kahju nõue on põhjendamatu, ning lisas, et tegemist ei ole sellist liiki lepinguga, mille eesmärk oleks järgida hageja mittevaralist huvi. Kostja ei pidanud lepingu sõlmimise

¹³ TrtRnKo 2-14-59653.

¹⁴ RKTko 3-2-1-167-16, p 13-14.

¹⁵ Vt nt RKTko 3-2-1-79-13, p 32.3.

¹⁶ Vt nt TartuMKo 2-14-57370. Otsus on jõustunud.

¹⁷ *Ibid.*

ega selle täitmise asjaoludest aru saama, et lepingu rikkumisega võib kaasnedagi hagejale stress, mis tekitab mittevahalise kahju.¹⁸

2.2. Mittevahalise kahju hüvitamine isikule kehavigastuse tekitamise või tervise kahjustamise korral

2.2.1. Õiguslik regulatsioon

VÕS § 134 lg 2 sätestab muu hulgas, et isikule kehavigastuse tekitamisest või tema tervise kahjustamisest tekkinud kahju hüvitamise kohustuse olemasolu korral tuleb kahjustatud isikule mittevahalise kahju hüvitiseks maksta mõistlik rahasumma.

Kehavigastuse ja tervisekahjustuse tekitamise korral mittevahalise kahju hüvitise saamiseks **ei pea kannatanu tõendama midagi muud peale selle, et kahju tekitaja vastutab talle kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamise eest.** Küll aga tuleb kehavigastuse tõsidust arvesse võttes otsustada hüvitise suuruse üle. **Lisaks tervisekahjustusele või kehavigastusele võib kannatanu tõendada ka muid mittevahalise tagajärge, mis tekkisid kehavigastuse tõttu. Sellisel juhul peab kohus otsustama, kas need tagajärjed mõjutavad rahalise hüvitise suurust.** Hüvitise suuruse määramisel tuleb arvestada erineva isikukahju tekkimisel selle tagajärge kannatanule.¹⁹

2.2.2. Nõuete lahendamine kohtupraktikas

Kriminaalasjades esitatud tsiviilhagides rahuldati suurem osa nõuetest seetõttu, et kriminaalmenetluse raames saab kriminaalaja enda lahendamiseks lugeda tõendatuks kahju tekitaja teo õigusvastasus ja süü. Lisaks lahendati suurem osa asju kokkuleppe- või lühimenetluses, mis tähendab, et sellistel otsustel puudub põhjendav osa, millest selguksid kohtu põhjendused nõude rahuldamisel.

Tsiviilasjades lahendati selliseid asju, milles ei olnud kriminaalaja raames tsiviilhagi esitatud. Samas oli kohtupraktikas ka juhtumeid, kus mittevahaline kahju tekkis küll isikuvastase kuriteo toimepanemise järel, kuid kriminaalmenetluses seda lahendatud ei olnud (nt asjad, kus oli tegemist lähisuhtevägivallaga). Põhjust, miks sellisel juhul kriminaalmenetlust ei alustatud, kohtulahenditest ei nähtunud. Lisaks leidis ka lahendeid, kus tegemist oli tervishoiuteenuse lepingu alusel ebakvaliteetse teenuse osutamise tagajärjel tekkinud tüsistustest tuleneva mittevahalise kahju nõudega.²⁰

Suur osa tervishoiuteenuse osutamise lepingust tulenevaid nõudeid jäi rahuldamata.²¹ Paljudel juhtudel leidsid kohtud, et **lepingut ei ole rikutud ja seega ei saa kõne alla tulla kahju hüvitamise nõue.** Lisaks leiti kohtupraktikas, et kuigi isiku ravimisel tehti vale ravimi manustamisega raviviga, oli heaolulangus vaid ajutine ning püsivaid kahjustusi isikule ei

¹⁸ HarjuMKo 2-13-31214. Analüüsi valmimise ajal oli see kohtuasi Riigikohtus menetlusse võtmise otsustamisel.

¹⁹ P. Varul jt. Võlaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016. – K. Sein, § 134, komm 4.2.1.

²⁰ Tervishoiuteenuse osutamise lepingu rikkumisest tuleneva mittevahalise kahju nõude lahendamisel tuleb lisaks VÕS § 134 lg-le 2 analüüsida ka küsimust sellest, kas sellise lepingu eesmärk on VÕS § 134 lg 1 mõttes kaitsta kannatanu mittevahalise huve.

²¹ Selguse mõttes on koondatud kõik tervishoiuteenuse osutamise lepinguga seotud nõuded käesolevasse alajaotusesse. Oluline on märkida, et tervishoiuteenuse osutamise lepingu puhul tuleb kohtul kontrollida mittevahalise kahju nõude põhjendatust nii VÕS § 134 lg 1 kui ka lg 2 alusel. Riigikohus on oma praktikas leidnud, et kannatanu saab nõuda tervishoiuteenusega tekitatud kahju hüvitamist eelkõige lepingu alusel, kuid lepingulise kohustuse rikkumise tõttu isikule tervisekahju tekitamise korral võib tervishoiuteenuse osutaja VÕS § 1044 lg 3 järgi vastutada ka kahju õigusvastase tekitamise sätete järgi. Seega saab kannatanu esitada alternatiivsed nõuded. Vt RKTko 3-2-1-171-10, p 12.

tekinud.²² Sellises olukorras oleks aga kohus pidanud nõude rahuldama, sest isikule tekkis vale ravimi manustamise tagajärjel tervisekahju ja see ei ole oluline, et tema heaolulangus oli ainult ajutine.

Üks palju tähelepanu saanud kohtuasi puudutas olukorda, kus isik oli veekeskuses libedal põrandal kukkunud ja saanud ulatuslikud kehavigastused, mille tõttu langes tema elukvaliteet. Keskne küsimus oli selles, kas veekeskus täitis Vabariigi Valitsuse määruse nr 80 „Tervisekaitsenõuded ujulatele, basseinidele ja veekeskustele“ § 3 lg-test 4 ja 5 tulenevaid nõudeid. Nimetatud sätetes nähakse ette, et põrandapinnad, kus käiakse jalatsiteta või jalatsitega ning mis on kokkupuutes veega või millele satub vett, ei tohi olla libedad. Juhul, kui põrand ei vasta sellisele eeltoodud tingimusele, tuleb terviseohutuse tagamiseks rakendada asjakohaseid lisameetmeid. Maa- ja ringkonnakohus leidsid, et veekeskus täitis oma kohustused nõuetekohaselt ning jättis hagi rahuldamata.²³ Siiski sai see kohtuasi Riigikohtus 2016. aasta lõpus teistsuguse lahenduse ja Riigikohus saatis asja Tallinna Ringkonnakohtule uueks läbivaatamiseks. Riigikohus leidis oma põhjendustes, et eeltoodud määrusest tuleneb veekeskusele kohustus tagada, et põrand ei oleks libe, ja see on veekeskuse lepinguline kohustus, sest pooled olid sõlminud käsunduslepingu VÕS § 619 mõttes. VÕS § 620 lg 2 esimesest lausest tuleneb käsunduslepingu olemust ja sisu arvestades koosmõjus VÕS § 2 lg-ga 2 veekeskusele kui käsundisaajale kaitsekohustus, mille kohaselt võib iga veekeskuse külastaja eeldada, et teenuse pakkuja hoiab ära teenuse kasutajale kahju tekkimise ja teda teavitatakse veekeskuses valitsevatest ohtudest. **Kui isik libeda põranda tõttu veekeskuses kukub ja kehavigastuse saab, siis on olemas põhjuslik seos käsundisaaja lepingulise kohustuse rikkumise, käsundiandja kehavigastuse ja sellega tekkinud varalise ja mittevaralise kahju vahel (VÕS § 127 lg 4).** Käsundisaaja vabaneb vastutusest, kui ta tõendab, et ta oli hoolas VÕS § 620 mõttes.²⁴

Olukordades, kus kahju tekitaja ja kannatanu vahel ei olnud lepingulist suhet, rahuldati märkimisväärselt suurem hulk nõudeid. Peamiseks põhjuseks, miks sellised nõuded rahuldamata jäid, oli asjaolu, et **kohus ei tuvastanud kostja tegevuse ja tagajärje vahel põhjuslikku seost või ei saanud kostjale mingit tegevust või tegevusetust ette heita.** Siiski leidis kohtupraktikas ka huvitavamaid näiteid. Mittevaralise kahju nõue jäi rahuldamata näiteks olukorras, kus kannatanu oli kukkunud majatrepi peal (kannatanu oli selles majas korteriomanik) ning esitas nõude korteriühistu esimehe vastu. Kohus leidis, et sellise kahju tekkimise eest saab vastutada **korteriühistu, sest korteriühistu ja liikmete vahel on sõlmitud käsundusleping, kuid korteriomaniku ja korteriühistu juhatuse esimehe vahel selline õigusühendus puudub.** Juhatuse liige on käsunduslepingu sõlminud korteriühistu kui juriidilise isikuga. Korteriühistu liikmega juhatuse liikmel käsunduslepingul põhinevat võlasuhet ei ole ning korteriühistu liiget ei saa suhtes juhatuse liikmega lugeda käsundiandjaks.²⁵

Rahuldamata jäi ka nõue linna vastu olukorras, kus linnale kuuluva kooli territooriumil oli üks õpilane teist löönud. **Kohus leidis, et sellisel juhul vastutab kahju tekkimise eest teo toime pannud lapse vanem, ja põhjendas seda järgmiselt. Lapse väärtushinnangud ja käitumisreeglid tuleneb eelkõige perekonnast ehk vanemate kasvatuses ja kool ei saa**

²² TartuMKo 2-15-3707. Asjas on jõustunud Tartu Ringkonnakohtu 9. märtsi 2017. a otsus.

²³ TlnRnKo 2-14-59642. Asjas on jõustunud Tallinna Ringkonnakohtu 15. veebruari 2017. a määrus, millega kinnitati poolte sõlmitud kompromiss ja veekeskus nõustus kannatanule hüvitama kahju summas 2000 eurot (varalise ja mittevaralise kahju hüvitist ei ole eristatud)..

²⁴ RRTKo 3-2-1-127-16, p 14.

²⁵ HarjuMKo 2-13-56334. Otsus on jõustunud.

neid asendada. Kool loob kõik tingimused lapse edaspidiseks arenguks ja toetab seda igakülgsest. Kool ei saa vastutada vanemate täitmata kohustuste eest laste ees.²⁶

Riigikohus aga leidis hiljutises lahendis vastupidist. Tegemist ei olnud küll sama kohtuasjaga ning vaidluse all oli küsimus selle kohta, kas munitsipaallasteaed vastutab olukorras, kus üks laps on teisele lasteaias viibides kehavigastuse tekitanud. Riigikohus leidis, et lasteaed täidab lasteaiateenust osutades küll avalikku ülesannet, kuid sellega ei kaasne riigivõimu volitusi. See tähendab, et **ka munitsipaallasteaias kaasneb lastehoiuteenuse osutamisega lepinguline vastutus.** Lisaks leiti, et **olukorras, mil laps on tekitanud lasteaias viibides kahju teisele lapsele, on põhimõtteliselt võimalik ka VÕS § 1053 lg-test 1–3 tulenev nõue lapse vanemate ja kohaliku omavalitsuse vastu.**²⁷

Kohus jättis mittevaralise kahju nõude rahuldamata ka sellisel juhul, kus oli küsimus sellest, kas kolmas isik vastutab kostja kui kahju tekitaja tegevuse eest. Asjaolude kohaselt tellis hageja Taxify kaudu kostjalt takso. Tellimuse võttis vastu sõidukit juhtinud kolmas isik. Taksojuht pakkus teenust kostja nimel, kostja reklaamiga tähistatud autoga ja kostja hinnakirja alusel. Hageja ja kolmanda isiku vahel tekkis konflikt, mille käigus tekitas kolmas isik hagejale füüsilist valu, kehavigastusi, hirmu ja alandust. Hageja väitis, et kostja vastutab kolmanda isiku tekitatud kahju eest tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) § 132 lg 1 ja 2 alusel, mis sätestavad vastutuse teise isiku eest. Ringkonnakohus leidis, et hagejal tulnuks tõendada, et kostja kasutas kolmandat isikut pidevalt oma majandus- või kutsetegevuses. Ainuüksi asjaolu, et kolmas isik kasutas kostja kaubamärki ja neil oli teenuse osutamiseks samasugune hinnakiri, ei täida TsÜS § 132 lg 1 eeldusi ning järelikult ei saa kolmandale isikule sellist rikkumist omistada ega temalt mittevaralise kahju hüvitist välja mõista.²⁸

2.2.3. Väljamõistetud hüvitised

Alustuseks tuleb märkida, et vaatluse all oleval perioodil rahuldatud nõuete hulk oli tsiviil- ja kriminaalasjades väga erinev. Tsiviilasjades rahuldati 2016. aastal kõigest 40 protsenti kehavigastuse või tervisekahju tekitamisega seotud mittevaralise kahju nõuetest, samal ajal kui kriminaalasjades rahuldati üle 90 protsenti sellistest nõuetest. Järgnevalt on välja toodud näited 2016. aasta kohtulahendites rahuldatud nõuete suuruse kohta. Kuna kriminaalasjades esitati selliseid nõudeid palju, tuuakse nimetatakse ainult sellised nõuded, mis võiksid tulevikus kaasa aidata nõuete suuruste kindlaksmääramisele kohtupraktikas.

Väiksemate ja lühiajaliste vigastuste tekitamise alusel välja mõistetud hüvitised jäid tsiviilasjades vahemikku **100–1500 eurot**. Raskemate kehavigastuste ja tervisekahjustuste tekitamise alusel välja mõistetud hüvitiste suurus tsiviilasjades oli vahemikus **500–12 000 eurot**.

Tsiviilasjad

- Kägistamise tagajärjel saadud kaelavigastus, mis ei olnud pikaajaline ja millega ei kaasnenud püsivaid kahjustusi – hüvitis 100 eurot.²⁹

²⁶ TartuMKo 2-15-15758. Otsus on jõustunud.

²⁷ RKTko 3-2-1-128-16, p-d 13 ja 19.

²⁸ TlnRnKo 2-15-7631. See asi sai lahenduse ka Riigikohtust, kus ei käsitletud küll küsimust mittevaralise kahju nõude olemasolu kohta, kuid märgiti, et maakohus peab asja uuel läbivaatamisel hindama, kas vaidlusalusel juhul oli kolmanda isiku väidetavalt kahju tekitav tegevus seotud kostja majandus- või kutsetegevusega TsÜS § 132 lg 1 mõttes (vt RKTko 3-2-1-136-16, p 27).

²⁹ HarjuMKo 2-15-14351. Otsus on jõustunud.

- Koerahammustusega tekitatud käevarre vigastus alaealisele lapsele – hüvitis 400 eurot.³⁰
- Vereprooviga tuvastatud võimalikust C-hepatiiti nakatumisest isiku teavitamata jätmine – hüvitis 500 eurot.³¹
- Kutsehaigusest tekkinud käeliigeste valu ja artrootilised muutused ja sellest tekkinud 40% töövõimetus – hüvitis 700 eurot.³²
- Töötamisest tekkinud ülekoormushaigus, käeliigeste valu ja artrootilised muutused ja sellest tekkinud 40% töövõimetus – hüvitis 1000 eurot.³³
- Juhtme taha komistamisest ja kukkumisest põhjustatud õlavarreluu murd (tööõnnetus) ja sellest tekkinud 80% töövõimetus – hüvitis 1200 eurot.³⁴
- Tööõnnetusega silmavigastuse tekkimine – hüvitis 1500 eurot.³⁵
- Kuriteona kvalifitseeritud kehavigastuse tekitamine (selja alaosas, vaagna piirkonnas, kätel jm muljumisjäljed), millega kaasnesid hilisemad tüsistused – hüvitis 1500 eurot.³⁶
- Ebakvaliteetse hambaravi osutamine – hüvitis 2000 eurot.³⁷
- Koerahammustusega tekitatud kehavigastuse tekitamine alaealisele lapsele – hüvitis 2000 eurot (mõistetud välja tagaseljaotsusega).³⁸
- Liftišahti kukkumisega saadud rasked kehavigastused, sh selgroo rinnalüli ja puusaliigese murd, millega kaasnes isiku püsiv töövõimekaotus – 4000 eurot.³⁹
- Langevarjuhüppe tagajärjel saadud mõlema jala luumurrud, millest taastumine võttis aasta aega – hüvitis 12 000 eurot.⁴⁰

Kriminaalasjad

Mittevaralise kahju hüvitiste suurused erinevad ühelt poolt üldmenetluses ja teiselt poolt kokkuleppe- ning lühimenetluses. Kokkuleppe- ja lühimenetluses välja mõistetud kehalise väärkohtlemisena kvalifitseeritud kuritegude toimepanemisega tekitatud mittevaralise kahju hüvitis oli keskmiselt **1400 eurot** ja mediaaniks oli **500 eurot**. Hüvitised jäid vahemikku **100–3000 eurot**. Üldmenetluses mõisteti selline hüvitis välja kahes menetluses, hüvitiste suurused olid **1300** ja **1000** eurot ehk nii keskmine hüvitis kui ka mediaan oli **1150** eurot.

³⁰ TartuMKo 2-16-1292. Otsus on jõustunud.

³¹ HarjuMKo 2-15-8533. Analüüsi valmimise ajal oli see kohtuasi Riigikohtu menetluses.

³² TrtRnKo 2-13-35580. Riigikohus jättis 1. veebruari 2017. aasta otsusega nr 3-2-1-142-16 ringkonnakohtu otsuse muutmata.

³³ TartuMKo 2-15-9830. Analüüsi valmimise ajal oli see kohtuasi Tartu Ringkonnakohtu menetluses.

³⁴ TrtRnKo 2-14-63103. Otsus on jõustunud.

³⁵ TartuMKo 2-13-13229. Analüüsi valmimise ajal oli see kohtuasi Tartu Ringkonnakohtu menetluses.

³⁶ TlnRnKo 2-15-9650. Otsus on jõustunud.

³⁷ HarjuMKo 2-12-31574. Otsus on jõustunud.

³⁸ PärnuMKo 2-15-19117. Asi kaevati edasi ringkonnakohtusse, kus pooled sõlmisid kompromissi. Kompromissi järgi ei pidanud kahju tekitaja kannatanule mittevaralist kahju hüvitama.

³⁹ TlnRnKo 2-15-12229. Otsus on jõustunud.

⁴⁰ TlnRnKo 2-14-2656. Otsus on jõustunud.

Raske tervisekahju tekitamisena kvalifitseeritud kuriteoga tekitatud mittevahalise kahju eest väljamõistetud hüvitise suurus oli lühi- ja kokkuleppemenetluse asjades keskmiselt **3200** eurot ja mediaan **2000** eurot. Hüvitised jäid vahemikku **420–10 000** eurot. Üldmenetluses mõisteti hüvitis välja ühes kriminaalasjas ja hüvitise suuruseks oli **7000** eurot.

Avaliku korra raske rikkumisena kvalifitseeritud süüteoga tekitatud mittevahalise kahju hüvitis oli keskmiselt **1200** eurot, mediaan oli **950** eurot. Hüvitised jäid vahemikku **350–3400** eurot. Üldmenetluses mittevahalise kahju hüvitisi avaliku korra raske rikkumise asjades välja ei mõistatud.

Liiklussüütegudega tekitatud VÕS § 132 lg 2 järgi väljamõistetava (st juhtumid, kus kannatanu sai liiklusõnnetuses vigastada ja nõudis enda vigastuste eest mittevahalise kahju hüvitamist) hüvitise suurus oli keskmiselt **17 300 eurot** ja mediaan **17 200 eurot**. Hüvitised jäid vahemikku **5000–30 000 eurot**. Üldmenetluses oli hüvitiste vahemik **5000–50 000 eurot**. Keskmise hüvitise suurus oli **14 700 eurot** ja mediaan **9750 eurot**.

Järgnevalt on toodud näiteid hüvitistest, mis on välja mõistetud üldmenetluses:

- Raske tervisekahjustuse tekitamisena kvalifitseeritud kuritegu – hüvitis 500 eurot.⁴¹
- Mõrvakatsena kvalifitseeritud kuriteoga tekitatud kehavigastus – hüvitis 2000 eurot.⁴²
- Liiklusõnnetuse põhjustamisega ülekäigurajal teed ületavale jalakäijale eluohtlike kehavigastuste tekitamine, mille tõttu määrati kannatanule (jalakäijale) raske puue – hüvitis 9500 eurot.⁴³
- Liiklusõnnetuse põhjustamisega ülekäigurajal teed ületavale jalakäijale eluohtlike kehavigastuste tekitamine – 10 200 eurot.⁴⁴
- Kehalise väärkohtlemise ja isikult vabaduse võtmisega eluohtlike vigastuste tekitamine – hüvitis 20 000 eurot (asjas oli kolm süüdimõistetut, kellelt mõisteti hüvitis välja solidaarselt).⁴⁵
- Joobes juhtimise ja kiiruseületamisega põhjustatud liiklusõnnetuse tagajärjel kehavigastuse tekitamine alaealisele lapsele – hüvitis 25 000 eurot.⁴⁶
- Liiklusõnnetusega põhjustatud kehavigastus, mille tagajärjel tekkis isikul 100% töö- ja iseseisva liikumise võimetus – hüvitis 50 000 eurot.⁴⁷

2.3. Mittevahalise kahju hüvitamine lähedase isiku surma põhjustamise korral

2.3.1. Õiguslik regulatsioon

VÕS § 134 lg 3 sätestab, et isiku surma põhjustamise või talle raske kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamisega tekitatud kahju hüvitamise kohustuse korral võivad ka surmasaanu või kahjustatud isiku lähedased isikud nõuda mittevahalise kahju hüvitist, kui

⁴¹ TlnRnKo 1-15-8551. Otsus on jõustunud.

⁴² PärnuMKo 1-15-7872. Tallinna Ringkonnakohus jättis 16. märtsi 2016. aasta otsusega maakohtu otsuse muutmata.

⁴³ HarjuMKo 1-16-128. Otsus on jõustunud.

⁴⁴ TlnRnKo 1-15-7843. Otsus on jõustunud.

⁴⁵ TlnRnKo 1-15-599. Otsus on jõustunud.

⁴⁶ TlnRnKo 1-15-9505. Otsus on jõustunud.

⁴⁷ TrtRnKo 1-15-5273. Otsus on jõustunud.

hüvitise maksmist õigustavad erandlikud asjaolud. **VÕS § 134 lg 3 erineb teistest mittevaralise kahju hüvitamise nõude alusnormidest selle poolest, et see norm annab iseseisva nõudeõiguse kannatanu või surmasaanud isiku lähedastele, mitte kannatanud või surmasaanud isikule endale.**

Esiteks on oluline kindlaks määrata lähedaste ring, kellel on õigus mittevaralise kahju hüvitamist nõuda. Lähedaste ringi kindlaksmääramisel tuleb lähtuda konkreetse kaasuse asjaoludest ja inimestevahelistest suhetest. Iga üksikjuhtumit tuleb eraldi hinnata, lähtudes muu hulgas isikute sugulusest, perekondlikest sidemetest, senisest elukorraldusest ja muudest asjaoludest. **Eelduslikult loetakse lähedasteks isikuteks kannatanu lapsi, surnud isikuga koos elanud abikaasat ja vanemaid.**⁴⁸

Selleks, et lähedasel tekiks õigus nõuda mittevaralise kahju hüvitamist, peavad esinema **erandlikud asjaolud**. Selliste asjaolude esinemist peab tõendama kannatanu. Mittevaralise kahju hüvitise väljamõistmist õigustab eelkõige lähedase **isiku ruumiline lähedus hukkunu või raskelt kannatanuga kahju tekitamise ajal, lähedase inimese vigastuste või kannatuste nägemisest saadud hilisemad üleelamised**. Õiguskirjanduses on leitud, et üleelamised peavad olema vahetud, mitte kolmanda isiku poolt vahendatud.⁴⁹ Analüüsi tarbeks läbitöötatud lahendite hulgas leidis aga ka selliseid juhtumeid, kus kohus eeltoodud seisukohti ei arvestanud.

2.3.2. Lähedane isik

Ühe eeldusena näeb VÕS § 134 lg 3 ette, et hüvitist on õigustatud saama hukkunud või kahjustatud isiku lähedased. Sellest lähtudes on järgnevalt välja toodud, keda peeti 2016. aasta kohtupraktikas lähedaseks isikuks.

Kohtupraktikas peeti lähedasteks eelkõige **hukkunu abikaasat, lapsi ja vanemaid**. Lisaks oli ühes asjas esitanud VÕS § 134 lg 3 alusel mittevaralise kahju hüvitamise nõude ka **hukkunu vanaema**. Vanaema oli oma lapselapse eestkostja, sest lapse emalt oli hooldusõigus ära võetud. Kohus leidis, et sellisel juhul tuleb mõlemad vanavanemad lugeda hukkunu lähedasteks, sest vanavanemad olid teda kasvatanud ning hukkunu elas enne surma vanavanemate juures.⁵⁰

2.3.3. Erandlikud asjaolud

Nõude alusnorm VÕS § 134 lg 3 näeb lähedase surma korral taotletava mittevaralise kahju hüvitise väljamõistmise eeldusena ette erandlike asjaolude esinemise. Järgnevalt on 2016. aasta kohtupraktika põhjal nimetatud sellised asjaolud, mida kohus on pidanud erandlikuks VÕS § 134 lg 3 mõttes.

Kohus pidas erandlikuks asjaoluks **kannatanutele (lähedastele) osaks saanud pikaajalisemat soovimatut avalikkuse tähelepanu, mis oli tingitud nende lähedase vastu suunatud kuriteo toimepanemisest**. Kannatanud olid pidevas avaliku huvi orbiidis, tema leiab ilmselt ka tulevikus kajastamist, meenutab sündmust kannatanutele ja tekitab üleelamisi. Lisaks oli ka süüdistatav enne kuriteo toimepanemist teinud internetis otsinguid, millest pidi talle olema selge, et sellise kuriteo toimepanemisega kaasneb sündmuse avalik kajastamine ja tähelepanu toimepanijale. Samas asjas pidas kohus erandlikuks asjaoluks ka seda, et **kannatanute elukorraldus muutus kuriteo toimepanemise (millega kaasnes lähedase**

⁴⁸ P. Varul jt. Võlaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016. – K. Sein, § 134, komm 4.3.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ ViruMKo 2-15-12557. Tartu Ringkonnakohus jättis 21. novembri 2016. aasta otsusega maakohtu otsuse muutmata.

surm) tagajärjel oluliselt. Seoses abikaasa tapmisega kitsenes oluliselt ühe kannatanu liikumisvabadus, sest abikaasad kasvasid ühiselt puudega last, kellega tapetud abikaasa paremini toime tuli.⁵¹

Kohus pidas erandlikuks asjaoluks ka **lähedase tapmise pealtnägemist**, mida on ühtlasi peetud nii õiguspraktikas kui ka -kirjanduses kõige tüüpilisemaks näiteks erandlike asjaolude kohta. Lisaks pidas kohus erandlikuks asjaoluks liiklusõnnetusega põhjustatud isiku surma pealtnägemist (liiklusõnnetuses hukkus kannatanu ema, kannatanu oli ka ise autos ja tajus ema surma vahetult).⁵²

Analüüsi autori arvates on mõnevõrra küsitav kohtu seisukoht, mille järgi on VÕS § 134 lg 3 alusel võimalik mittevaralise kahju hüvitamine olukorras, kus **kannatanu alaealine laps ja kannatanu ema (ehk hukkunud alaealise lapse vanaema) hukkusid liiklusõnnetuses ning vigastada sai kannatanu alaealine õde, keda kannatanu pärast õnnetust üleval peab pidama.**⁵³ Põhjendatud võib olla varalise kahju väljamõistmine selle eest, et kannatul on tekkinud kulutused oma õe ülalpidamisest. Samas ei oleks hüvitist pidanud välja mõistma lähedaste surma põhjustamise eest, sest sellise hüvitise väljamõistmise tingib esmajoones lähedase isiku ruumiline lähedus hukkunuga või muud erandlikud asjaolud. Riigikohus on oma praktikas leidnud, et **VÕS § 134 lg 3 mõttes ei ole erandlikuks asjaoluks surm kui selline**, vaid sellega peavad kaasnema täiendavad asjaolud, mis õigustavad mittevaralise kahju eest hüvitise väljamõistmist. Lähedase inimese kaotus ja sellega kaasnev lein ning kaotusvalu kui selline ei ole erandlikuks asjaoluks, sest need kaasnevad paratamatult iga inimese surmaga.⁵⁴

Tsiviilkohtumenetluses lahendatud asjade hulgas oli ainult üks lahend, mis käsitles isiku õigust nõuda mittevaralise kahju tekitamist, kui on põhjustatud isiku lähedase surm. Selle kaasuse asjaolude kohaselt hukkus isik tööõnnetuses ja tööandja mõisteti kriminaalmenetluses süüdi KarS § 13 lg 1 ja § 197 lg 2 alusel, mis käsitlevad töötervishoiu- ja tööhutusnõuete eiramist tegevusetusega, kui sellega põhjustati inimese surm. Hagejaks oli hukunu vanaema. Hageja tugines oma nõudes asjaolule, et tema oli olnud oma lapselapse eestkostjaks pärast seda, kui lapselapse emalt hooldusõigus ära võeti. Lisaks sellele oli hageja juures lapselapse alaline elukoht. Hageja hindas oma nõude suurust 35 000 eurole. Kohus viitas Riigikohtu varasemale praktikale selles osas, et erandlikuks asjaoluks ei ole surm kui selline. Kuigi kohus jättis nõude rahuldamata aegumise tõttu, oleks hagi jäetud rahuldamata ka siis, kui nõue ei oleks aegunud, sest hageja ei esitanud hagi asjaolusid, mis oleksid erandlikud VÕS § 134 lg 3 mõttes.⁵⁵

2.3.4. Väljamõistetud hüvitised

Tsiviilasjades ei tehtud 2016. aastal ühtegi lahendit, millega oleks lähedasele mittevaralise kahju hüvitis välja mõistetud. Küll aga mõisteti kriminaalmenetluses läbi vaadatud tsiviilhagi lahendamisel mitmel juhul selline hüvitis välja. Kuna selliseid kohtuasju oli 2016. aastal ainult kuus ja hüvitis mõisteti välja viiel juhul, ei ole hüvitiste suuruse statistikas hüvitisi menetlusliigi järgi eristatud. Hüvitised jäid vahemikku **5000–127 800 eurot**, mediaan oli **17 500 eurot**. Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et kohtud ei tohiks edaspidises kohtupraktikas lähtuda kahju hüvitiste vahemikust ega keskmise hüvitise suurusest, sest 127 800 euro

⁵¹ TrtRnKo 1-15-1618. Otsus on jõustunud.

⁵² TlnRnKo 1-15-10975. Otsus on jõustunud.

⁵³ TrtRnKo 1-15-5273. Otsus on jõustunud.

⁵⁴ RKTko 3-2-1-19-08, p 15-17.

⁵⁵ ViruMKo 2-15-12557. Vt viide 49.

suurune hüvitis on üle kahe korra suurem kui järgmine väljamõistetud hüvitis ning **ei ole kooskõlas mittevaralise kahju hüvitise eesmärgi ega ühiskonna heaolutasemega.**⁵⁶ Kui kohtud soovivad oma edaspidises praktikas analüüsis esitatud andmetele tugineda, oleks kõige õigem lähtuda mediaanarvust.

Järgnevalt on lühidalt märgitud, millistel asjaoludel ja kui suured hüvitised välja mõisteti.

- Tulistamise tagajärjel hukkunud lähedase surma kajastamine meedias – hüvitis 10 000 eurot (kaks kannatanut, mõlemale hüvitis 5000 eurot).⁵⁷
- Lähedase isiku tapmise pealtnägemine – hüvitis 20 000 eurot (üks kannatanu, tapmise episoodile järgnes ka kannatanu enda ründamine, kuid otsuses on hüvitis välja mõistetud kogumis).⁵⁸
- Liiklusõnnetusega põhjustatud lähedase isiku surma pealtnägemine – hüvitis 10 000 eurot (üks kannatanu).⁵⁹
- Joobes juhtimise ja kiiruseületamisega põhjustatud liiklusõnnetus, mille tagajärjel hukkus väike laps – hüvitis 50 000 eurot (mõlemale lapsevanemale) ja lisaks hukkunu venna kasuks mõistetud 15 000 eurot.⁶⁰
- Liiklusõnnetusega põhjustatud kolme isiku surm – hüvitis 127 800 eurot (üks kannatanu, kelle ema ja laps õnnetuses hukkusid).⁶¹

2.4. Mittevaralise kahju hüvitamine isikuõiguste rikkumisest, sh au teotamisest, tekkinud kahju hüvitamise kohustuse olemasolu korral

2.4.1. Õiguslik regulatsioon

VÕS § 134 lg 2 sätestab, et isikuõiguse rikkumisest, sealhulgas isiku au teotamisest, tekkinud kahju hüvitamise kohustuse olemasolu korral tuleb kahjustatud isikule mittevaralise kahju hüvitiseks maksta mõistlik rahasumma.

Isikliku õiguse rikkumine kahjustab isiku psüühilist seisundit ja tegevust ning mittevaralise kahju olemasolu selles tähenduses tuleb eeldada, kuna isikliku õiguse rikkumise tagajärge ei ole võimalik objektiivselt mõõta ega väljendada. Isikuõiguste rikkumise puhul tuleb tähele panna, et **sageli on võimalik mittevaraline kahju hüvitada muul viisil kui rahaline kompensatsioon, eelkõige näiteks valeandmete ümberlükkamisega VÕS § 1047 lg 4 järgi.** Üldjuhul tulekski võimalusel kasutada mittevaralise kahju hüvitamisel muid viise kui rahaline hüvitis. **Rahalise hüvitise saamiseks peaks kannatanu üldjuhul esitama asjaolud, mis näitavad kahjunõude õigustatust.**⁶²

VÕS § 1046 lg 1 järgi on isiku au teotamine, muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamine, eraelu puutumatus või muu isikliku õiguse rikkumine õigusvastane, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti. Õigusvastasuse tuvastamisel tuleb arvestada rikkumise liiki, põhjust ja ajendit, samuti suhet rikkumisega taotletud

⁵⁶ Tegemist oli tsiviilhagi omaksvõtuga.

⁵⁷ TrtRnKo 1-15-1618. Otsus on jõustunud.

⁵⁸ HarjuMKo 1-15-10119. Analüüsi valmimise ajal oli kohtuasi Riigikohtu menetluses.

⁵⁹ TlnRnKo 1-15-10975. Otsus on jõustunud.

⁶⁰ TlnRnKo 1-15-9505. Otsus on jõustunud, tsiviilhagi võttis kahju tekitaja omaks.

⁶¹ TrtRnKo 1-15-5273. Otsus on jõustunud.

⁶² P. Varul jt. Võlaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016. – K. Sein, § 134, komm 4.2.2.

eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel. Sama sätte teise lõike järgi ei ole isikliku õiguse rikkumine õigusvastane, kui rikkumine on õigustatud, arvestades muid seadusega kaitstud hüvesid ja kolmandate isikute või avalikkuse huve. Õigusvastasuse tuvastamisel tuleb sellisel juhul lähtuda erinevate kaitstud hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest.

Isiku au teotamise eest võib VÕS § 134 lg 6 järgi kohus lisaks § 134 lg-le 5 arvestada ka vajadust mõjutada kahju tekitajat hoiduma edasisest kahju tekitamisest, võttes seejuures arvesse kahju tekitaja varalist seisundit. VÕS § 134 lg 5 kohaselt arvestatakse mittevarelise kahju hüvitise määramisel rikkumise raskust ja ulatust ning kahju tekitaja käitumist ja suhtumist kahjustatud isikusse pärast rikkumist.

2.4.2. Nõuete lahendamine kohtupraktikas

Suurem osa isikuõiguste rikkumisega seonduvaid kohtuasju olid seotud ebaõigete faktiväidete ja ebakohaste väärtushinnangute avaldamisega erinevates meediakanalites: televisioonis, ajalehtedes ja ajakirjanduslikel veebilehtedel. Samuti esines asju, kus selliseid väiteid oli avaldatud kolmandate isikute kommentaarides mõne artikli või saate kohta. Ühes kohtuasjas oli aga ebaõigeid faktiväiteid ja ebakohaseid väärtushinnanguid kajastatud olukorras, kus isik kandideeris tööle ja uus tööandja küsis eelmiselt hinnangut isiku töökogemuse ja sobivuse kohta.⁶³ Ühel juhul oli hagi esitanud juriidiline isik ning kohus asus seisukohale, et juriidilisel isikul ei saa olla mittevarelise kahju hüvitamise nõuet.⁶⁴

Vaadeldud perioodi kohtupraktikas leidis käsitlemist ka küsimus, kas au teotamisega tekitatud mittevarelise kahju nõuet on võimalik loovutada. Kohtud leidsid, et see ei ole võimalik, sest **VÕS § 166 lg 1 kohaselt ei või loovutada nõudeid, millele seadusest tulenevalt ei saa pöörata sissenõuet. TMS § 131 lg 1 p 6 järgi ei saa pöörata sissenõuet mittevarelise kahju hüvitisele.**⁶⁵

Isikud, kelle kohta selliseid andmeid oli avaldatud, tuginesid oma hagi näiteks asjaoludele, et nende meeoleolu on langenud, nad on pidanud taluma avalikku häbi teo pärast, milles neid kriminaalasjas süüdi ei mõistetud. Samuti oli tuginetud sellele, et isiku nime ja pereelulist fakti kajastati üleriigilises ajalehes ning et andmete avaldaja sekkus isiku kutsetegevusse.

Peamine kohtu põhjendus, miks sellised nõuded rahuldamata jäeti, oli asjaolu, et kohus ei tuvastanud rikkumist ehk seda, et tegemist oleks olnud ebaõigete andmete või au teotamisega. Kohus leidis, et kostjate ehk andmete avaldajate tegevuses ei esinenud õigusvastasust, millest üleüldse saaks tuletada kohustuse hüvitada isikule mittevarelise kahju. Olukorras, kus avaldatud olid kommentaarid, mis sisaldasid ebaõigeid faktiväiteid ja ebakohaseid väärtushinnanguid, pidas kohus piisavaks seda, et kostja oli sellised kommentaarid hageja palvel eemaldanud, ning ei leidnud, et lisaks tuleks hagejale välja mõista mittevarelise kahju hüvitis.⁶⁶

2.4.3. Väljamõistetud hüvitised

Väljamõistetud hüvitiste suurused varieerusid isikuõiguste rikkumise kaasustes 2016. aasta kohtupraktikas üsna palju. Välja saab tuua asjaolu, et paljuski sõltus hüvitise suurus sellest,

⁶³ Vt HarjuMKo 2-15-9284. Mittevarelise kahju nõude jättis maakohus rahuldamata, kuid Tallinna Ringkonnakohtus mõistis oma 17. jaanuari 2017. a otsusega hageja kasuks välja 3000 euro suuruse hüvitise. Ringkonnakohtu otsus on jõustunud.

⁶⁴ TlnRnKo 2-15-2372. Kohus leidis lisaks, et küsimus isikuõiguste olemasolust juriidilistel isikutel võib olla õigusteoorias vaieldav, kuid Eesti senises kohtupraktikas ei ole selliseid õigusi tunnustatud. Otsus on jõustunud.

⁶⁵ TlnRnKo 2-15-13614. Otsus on jõustunud.

⁶⁶ HarjuMKo 2-15-15724. Asjas on jõustunud Tallinna Ringkonnakohtu 29. juuli 2016. a otsus, millega jäeti maakohtu otsus muutmata.

kui tundud oli isik, kes nõude esitas. Kohtupraktikas joonistus välja ka see, et üldiselt esitavadki sellise nõude isikud, kelle vastu on suurem avalik huvi ja kelle õigused võivad seetõttu valeinformatsiooni avaldamise kaudu rohkem kahjustatud olla. Kõige suurem hüvitis ebaõigete faktiväidete avaldamise eest mõisteti välja isikule, kes on Eesti tipp-poliitik. Hüvitiste suurused jäid vahemikku **100–10 000 eurot**, keskmine hüvitise suurus oli **2900 eurot** ja mediaan **1000 eurot**. Järgnevalt on välja toodud, millistes olukordades hüvitised välja mõisteti ja milline oli hüvitiste suurus.

- Televisioonisaates, ajalehes ja veebilehel ebaõigete faktiväidete ja ebakohaste väärtushinnangute avaldamine – hüvitis 100 eurot.⁶⁷
- Erinevatel veebilehtedel ebaõigete faktiväidete avaldamine, milles kannatanut nimetati võlgnikuks – hüvitis 200 eurot.⁶⁸
- Telesaates ebaõigete faktiväidete avaldamine (saates väideti, et kannatanu oli seotud ühe isiku kadumisega, kuid tegelikult oli ta kriminaalasjas õigeks mõistetud) – hüvitis 1000 eurot.⁶⁹
- Ebaõigete faktiväidete avaldamine veebis, milles kannatanut nimetati võlgnikuks – hüvitis 1000 eurot (hüvitis mõisteti välja solidaarselt kahelt kostjalt).⁷⁰
- Tööandja poolt töötaja isiklike piltide levitamine kolleegide hulgas – hüvitis 1000 eurot.⁷¹
- Teose autori varaliste õiguste rikkumine ajalehe reklaamiribal autori foto kujutamisega – hüvitis 2500 eurot (mõistetud välja solidaarselt kahelt kostjalt).⁷²
- Ebaõigete faktiväidete ja ebakohaste väärtushinnangute avaldamine ajaleheartiklis – hüvitis 2600 eurot (ühele hagejale 800 eurot ja teisele 1800 eurot; hüvitis mõisteti välja solidaarselt kahelt kostjalt – artikli kirjutajalt ja avaldajalt).⁷³
- Ebaõiged faktiväited ja ebakohaseid väärtushinnanguid sisaldava raamatu avaldamine – hüvitis 5000 eurot (välja mõistetud solidaarselt kahelt kostjalt).⁷⁴
- Ajalehes ebaõigete faktiväidete avaldamine, milles kannatanut nimetati korruptandiks – hüvitis 10 000 eurot.⁷⁵

⁶⁷ HarjuMKo 2-14-55913. Tallinna Ringkonnakohus mõistis 26. mai 2016. a otsusega lisaks välja 900 eurot ehk rahuldatud mittevaralise kahju hüvitise suurus oli 1000 eurot, mida oli ka hageja oma hagiavalduses nõudnud. Tallinna Ringkonnakohtu otsus on jõustunud.

⁶⁸ HarjuMKo 2-15-143. Otsus on jõustunud.

⁶⁹ TlnRnKo 2-14-62360. Otsus on jõustunud.

⁷⁰ Tallinna Ringkonnakohus tühistas 26. veebruari 2016. a otsusega asjas nr 2-14-13892 maakohtu otsuse, millega maakohtu oli mõistnud välja mittevaralise kahju hüvitise summas 1000 eurot. Analüüsi valmimise ajal oli asi maakohtu menetluses. Menetlus lõpetati ühe kostja osas, sest hageja loobus osaliselt hagist.

⁷¹ TlnRnKo 2-15-5896. Otsus on jõustunud.

⁷² HarjuMKo 2-14-56641. Tallinna Ringkonnakohus jättis 17. veebruari 2017. a otsusega mittevaralise kahju nõude osas maakohtu otsuse muutmata. Analüüsi valmimise ajal oli kohtuasi Riigikohtus menetlusse võtmise otsustamisel.

⁷³ PärnuMKo 2-13-7761. Tallinna Ringkonnakohus tühistas 29. juuni 2016. a otsusega maakohtu otsuse, jättis maakohtu 1800-eurose hüvitise saanud hageja nõude rahuldamata ning mõistis maakohtu 800-eurose hüvitise saanud hagejale mittevaralise kahju hüvitisena välja 2000 eurot. Otsus on jõustunud.

⁷⁴ TlnRnKo 2-14-52721. Selline hüvitis mõisteti välja juba maakohtu otsusega, ringkonnakohus jättis selles osas otsuse muutmata. Otsus on jõustunud.

2.5. Mittevaralise kahju hüvitamine asja hävimise või kaotsimineku korral

2.5.1. Õiguslik regulatsioon

VÕS § 134 lg 4 sätestab, et asja hävimise või kaotsimineku korral on isikul **erandlikke asjaolusid arvestades** lisaks varalise kahju hüvitisele õigus nõuda ka mõistlikku rahasummat mittevaralise kahju hüvitiseks, kui kahjustatud isikul on hävinud või kaotsiläinud asja suhtes eriline huvi, arvestamata asja kasulikkust, eelkõige isiklike põhjuste tõttu. **Eriline huvi on seejuures eelkõige asjaga seotud mälestusväärus.**⁷⁶

2.5.2. Nõuete lahendamine kohtupraktikas

Vaadeldaval perioodil tehti vaid kaks lahendit, mis käsitlesid VÕS § 134 lg-st 4 tulenevat mittevaralise kahju hüvitamise nõuet. Ühel juhul oli tegemist lepingust tuleneva nõudega, teisel juhul deliktiõiguse üldkoosseisu alusel esitatud nõudega.

Esimene kaasus puudutas müügilepingust tulenevat nõuet, mille aluseks oli asjaolu, et müügilepingu objekt ei vastanud lepingutingimustele. Täpsemalt oli kostja müünud hagejale kassipoja, kes oli juba müügilepingu sõlmimise ja üleandmise ajal haige ja kellele tuli pärast ravi läbimist siiski eutanaasia teha. Hageja palus mittevaralise kahju hüvitise suuruse määrata kohtu äranägemisel. Kohus rahuldab hagi tagaseljaotsusega. Kohus märkis oma põhjendustes, et **isiklik emotsionaalne side loomaga on käsitatav erandliku asjaoluna VÕS § 134 lg 4 mõttes**. Kohus võttis hüvitise väljamõistmisel arvesse, et hageja pidi üle elama looma haiguse ja surmaga kaasneva hingelise valu. Hüvitise suuruse määramisel viitas kohus varasemale kohtupraktikale, mille järgi on lemmiklooma surma põhjustamisega seotud mõistlik mittevaralise kahju hüvitis ligikaudu 200 eurot. Kuna aga selles kohtuasjas pidi omanik enne looma surma taluma looma haigusega kaasnevat hingelist valu, leidis kohus, et mõistlik hüvitis on 450 eurot.⁷⁷

Teises kaases oli tegemist hauaplatsi kasutamise lepingust tuleneva mittevaralise kahju hüvitamise nõudega. Asjaolude kohaselt oli hageja ühe hauaplatsi kasutaja ja sellelt hauaplatsilt oli maha raiutud üle 60 aasta vanune puu, mille oli 52 aastat tagasi sinna istutanud hageja esivanem. Kostja omakorda väitis, et tal oli luba puu maha raiuda ning puu ei asunud hageja hauaplatsil. Hageja nõudis kahju hüvitamist VÕS § 1043 ja § 1045 lg 1 p 5 alusel. Hageja mittevaralise kahju nõude suurus oli 2000 eurot. Kohus leidis, et hageja ei olnud maharaiutud puu omanik, sest tegemist oli kinnisasja olulise osaga TsÜS § 54 lg 1 mõttes ning maa, kus puu kasvas, kuulus linnale. Eeltoodust tulenevalt jättis kohus nõude mittevaralise kahju hüvitamiseks rahuldamata.⁷⁸

⁷⁵ HarjuMKo 2-14-58990. See kohtuasi jõudis ka Riigikohtusse (vt RKTkm 3-2-1-171-16), kuid tegemist oli määruskaebemenetlusega, milles vaidlustati Tallinna Ringkonnakohtu apellatsioonkaebuse läbi vaatamata jätmise määrust. Riigikohus rahuldab määruskaebuse ja saatis asja ringkonnakohtule uueks arutamiseks.

⁷⁶ P. Varul jt. Võlaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016. – K. Sein, § 134, komm 4.4.

⁷⁷ HarjuMKo 2-15-19104. Kohus oli küll oma põhjendustes ekslikult tuginenud VÕS § 134 lg-le 3, kuid sisuliselt oli tegemist § 134 lg-le 4 vastava nõudega.

⁷⁸ HarjuMKo 2-15-19624. Tallinna Ringkonnakohtu jättis 12. oktoobri 2016. a otsusega maakohtu otsuse mittevaralise kahju nõude osas muutmata.

3. Mittevaralise kahju hüvitamise normide rakendusprobleemid kohtupraktikas

3.1. Materiaalõiguslikud probleemid

Kahjuhüvitise vähendamist võimaldavate normide ekslik kohaldamine

Ka varasemas analüüsis oli ühe probleemina nimetatud asjaolu, et kohtud kohaldasid hüvitise suuruse vähendamisel ekslikult VÕS §-dele 139 ja 140. See probleem esines ka 2016. aasta kohtupraktikas.

Kohtupraktika on siiski liikunud positiivses suunas, nimelt leidis kohus ka mitmel korral, et eeltoodud normid ei kohaldu mittevaralise kahju hüvitamisel, sest **see oleks vastuolus VÕS § 127 lg 5 mõttega**. Kohus lisas eeltoodud põhjendused lahendisse põhjusel, et kostja oli oma väidetes tuginenud sellele, et mittevaralise kahju hüvitist oleks võimalik VÕS § 139 alusel oluliselt vähendada.⁷⁹

Siiski esines ka olukordi, kus kohus näiteks hüvitise suurust nullini vähendas. Seejuures tugines kohus asjaolule, et kannatanu oli kas ise kahju tekkimises süüdi või oli pärast kahju hüvitamise nõude kaasa toonud teo toimepanemist teo toimepanijaga ühendust võtnud. Iseenesest on õige, et sellistele asjaoludele tähelepanu pööratakse ja seda hüvitise suuruse määramisel arvesse võetakse, kuid seejuures ei saa tugineda VÕS §-dele 139 ja 140. Mittevaralise kahju hüvitamise normiks hüvitise suuruse kaalumisel on VÕS § 134 lg 5, mille järgi hüvitise määramisel arvestatakse rikkumise raskust ja ulatust ning kahju tekitaja käitumist ja suhtumist kahjustatud isikusse pärast rikkumist. Seega ei võimalda VÕS § 134 lg 5 võtta arvesse kannatanu käitumist, kuid võimaldab arvestada kahju tekitaja käitumist.

Ka Riigikohus on oma praktikas korduvalt väljendanud seisukohta, et VÕS § 139 ja § 140 ei kohaldu mittevaralise kahju hüvitamise korral.⁸⁰ Peamine põhjus, miks need normid ei kohaldu, on asjaolu, et **mittevaralise kahju hüvitise suurus juba iseenesest on kohtu diskretsiooni ja siseveendumuse põhjal tehtud otsus**. Sellele viitab ka asjaolu, et mittevaralise kahju hüvitise suurust ei pea hageja hakis ise määrama ja hüvitist võib taotleda ka kohtu äranägemisel. See aga tähendab, et kohus ei pea lahendis märkima, milline oleks hüvitis juhul, kui ei võetaks arvesse nt kannatanu ja kahju tekitaja käitumist. Isegi kui hageja on palunud välja mõista konkreetse summa, ei pea kohus hüvitise suurust vähendades kohaldama hüvitise vähendamist ettenägevaid norme. Kohus saab ka loogilise arutelu tulemusena hüvitise suuruse määrata, viitamata enne lõppjäreltust ühelegi arvulisele suurusele.

Ebaühtlane praktika hüvitiste suuruse määramisel

Kohtupraktikas esineb probleeme nii sellega, et sarnastel asjaoludel väljamõistetavad hüvitised ei ole võrreldavad, kui ka sellega, et raskema rikkumise korral on hüvitised kohati väiksemad kui väiksemate rikkumiste puhul.

Riigikohus on varasemas praktikas leidnud, et mittevaralise kahju hüvitised peavad olema üldise võrdsuspõhiõiguse tagamiseks ja kohtusüsteemi autoriteedi säilitamiseks sarnastel asjaoludel võrreldavad.⁸¹ Seetõttu tuleb tunnustada kohtuid, kes on hüvitise suuruse määramisel lähtunud sarnastel asjaoludel varem tehtud kohtulahenditest. Samas esineb endiselt selliseid juhtumeid, kus hüvitiste suuruste erinevus on mitmekordne.

⁷⁹ Vt nt TrtRnKo 1-15-1618.

⁸⁰ Vt RKTko 3-2-1-142-16, p 14; RKTko 3-2-1-85-08, p 14.

⁸¹ RKTko 3-2-1-80-13, p 20.

Ebaproportsionaalsete hüvitiste probleem tõuseb peamiselt isikule kehavigastuse tekitamise asjades ja ebakõlad tekivad selliste kaasuste vahel, kus on isik süüdi mõistetud KarS §-s 118 sisalduva koosseisu alusel või KarS §-s 121 sisalduva koosseisu alusel. Näiteks oli kohtupraktikas kaasus, kus kannatanule oli pussitamisega tekitatud südamepauna vigastus ning vigastuse tekitaja oli süüdi mõistetud KarS § 118 lg 1 p 1 alusel. Sellises olukorras mõistis kohus mittevahalise kahju hüvitisena välja 1200 eurot. Samal ajal oli kohtupraktikas juhtum, kus isik oli KarS § 121 lg 2 p-de 1 ja 2 alusel süüdi mõistetud kannatanule kriimustuste, muljumiste ja tursete tekitamise eest ning kohus mõistis hüvitisena välja 1300 eurot.

Nõude alusnormi määramata jätmine

Paljudel juhtudel ei ole kohtud viidanud ühelegi mittevahalise kahju hüvitamist reguleerivale normile. Korrektselt on küll kindlaks tehtud näiteks see, kas isik vastutab kahju tekitamise eest (lepingulisel või lepinguvälisel alusel), kuid mittevahalise kahju hüvitamise norme ei ole märgitud. Kuigi nõude olemasolu tuvastamiseks tulebki kõigepealt analüüsida isiku vastutust, tuleks pärast seda selgelt kindlaks määrata, millise mittevahalise kahju hüvitamist käsitleva normi alusel hüvitis välja mõistetakse (või jäetakse välja mõistmata). Lisaks on osa nõude eelduseid, mida kohus peab hagi rahuldamiseks kontrollima, sätestatud just VÕS §-s 134 (nt § 134 lg 3 järgi lähedase isiku ja erandlike asjaolude olemasolu).

3.2. Menetlusõiguslikud probleemid

Hüvitise väljamõistmine kokkuleppemenetluses

Probleeme esineb kokkuleppemenetluses sõlmitud kokkulepete alusel välja mõistetud mittevahalise kahju hüvitistega. Kokkuleppemenetluses on suurem roll prokuröril, kes peab läbirääkimisi kokkuleppe sõlmimiseks (KrMS § 244) ja samuti koostab kokkuleppe, mis kohtule esitatakse. See tähendab, et kui kannatanu esitab kokkuleppemenetluses ka tsiviilhagi, milles nõuab mittevahalise kahju hüvitamist, on selle nõude algse suuruse kindlaksmääramine kannatanu ülesanne. KrMS § 247 lg 1 näeb ette, et kokkuleppemenetluses kohtuliku arutamise käigus annab prokurör ülevaate kokkuleppest. Pärast seda selgitab kohtunik KrMS § 247 lg 2 järgi välja, kas süüdistatav nõustub kokkuleppega ja kas ta on väljendanud oma tõelist tahet. Lisaks küsib KrMS § 247 lg 3 järgi kohtunik ka kaitsjalt ja prokurörit nende arvamust kokkuleppe kohta. Eeltoodust saab järeldada, et kohtul on kokkuleppemenetluse raames esitatud tsiviilhagi lahendamisel väiksem osatähtsus ning jääb mulje, et peamiselt otsustab kahjuhüvitise põhjendatuse ja suuruse üle prokurör. Kohtupraktikast nähtub, et kokkuleppemenetluses mõistetakse sageli välja suuremaid mittevahalise kahju hüvitisi kui üldmenetluses lahendatud asjades (eriti liiklussüütegudega tekitatud kahju). Üheks põhjuseks on kindlasti asjaolu, et süüdistatavad võtavad hagi õigeks ehk nõustuvad väga suurte hüvitiste maksimisega.⁸² Lahenditest ei nähtu kohtu rolli selliste hüvitisteni jõudmises ega see, kas kohus on kokkulepet enne kinnitamist muuta lasknud, kuid selge on see, et kokkuleppemenetluses tehtud otsustes puudub kohtu põhjendav osa. See tähendab, et kokkuleppemenetluses tehtud lahendites puudub kohtu arutluskäik selle kohta, milline on õiglane hüvitis ja selle õiguslik põhjendus.

Kindlasti on tsiviilhagi lahendamine kokkuleppemenetluses ökonoomsem, sest selline menetlus kulutab kohtu ressursi minimaalselt. Küll aga on analüüsi autor seisukohal, et õiguse ühetaolisele kohaldamisele ja ühtse kohtupraktika tagamisele aitaks kaasa see, kui

⁸² See võib omakorda viidata asjaolule, et ka advokaadid ei ole kursis mittevahalise kahju hüvitamise põhimõtete ega ligikaudsete hüvitiste suurusega, mida saaks teatud asjaolude esinemisel vastuvõetavaks pidada. Seetõttu esineb praktikas olukordi, kus kahju tekitajad on nõus kannatanutele väga suure, keskmise hüvitisega mitte kooskõlas oleva, mittevahalise kahju hüvitise maksimisega.

tsiviilhagid lahendatakse kokkuleppemenetluses eraldiseisvana kriminaalasjast. Lisaks õiguse ühetaolisele kohaldamisele aitaks see kaasa ka sellele, et mittevaralise kahju hüvitis täidaks oma eesmärgi ehk oleks välja mõistetud kannatanu vajadustest ja soovidest lähtuvalt.

Ka tsiviilhagi lahendamisel kriminaalasjas tuleks mittevaralise kahju hüvitiste väljamõistmisel lähtuda samadest eeldustest ja eesmärgist kui tsiviilasjades. See tähendab, et mittevaralise kahju hüvitis ei tohiks isegi kaudselt kanda rahalise karistuse eesmärgi. Kahjuks oli analüüsitud kohtupraktikas selline suundumus just kokkuleppemenetluses lahendatud asjades, kus hüvitiste suurused mõnel juhul teo ja saanud tagajärjega korrelatsioonis ei olnud. Mittevaralise kahju hüvitis on kõige lihtsam vahend, millele tuginedes on võimalik süüdistatava vastutust suurendada, sest seda on kohtul võimalik välja mõista oma siseveendumusele tuginedes. Varalise kahju puhul see võimalik ei ole, sest sellisel juhul peab kannatanu tõendama kahju suurust enda poolt esitatud tõenditega (ravikulud, sõiduki parandamise arved jmt). Olemuslikult on siiski ka mittevaralise kahju hüvitise eesmärk hüvitada kannatanu kahju ning eesmärk ei tohi olla süüdistatava lisakaristamine kannatanu kasuks välja mõistetava nn rahatrahvi määramise kaudu. Iseenesest on õige, et hüvitise suuruse määramisel tuleb lähtuda ka kahju tekitaja sissetulekust. Samas ei tohiks selle eesmärk olla kahju tekitaja võimalikult suur koormamine hüvitise maksmisega olukorras, kus tegu ega selle tagajärjed nii suure hüvitise väljamõistmist ei õigusta.⁸³

Hüvitise väljamõistmine tagaseljaotsusega

Sama probleem nagu mittevaralise kahju hüvitamise nõuete lahendamisel kokkuleppemenetluses esineb ka tsiviilasjades tagaseljaotsuse tegemisel. Sellisele probleemile viidati ka eelmises mittevaralist kahju puudutavas analüüsis. Läbitöötatud kohtupraktikast nähtus, et tagaseljaotsustega välja mõistetud hüvitised erinesid kohati sarnaste asjaolude kohta tehtud põhjendatud lahenditega välja mõistetud hüvitistest. Näiteks oli vaatlusaluses praktikas kaks lahendit, mille asjaolude kohaselt oli last rünnanud koer, kes tekitas lapsele kehavigastuse. Põhistatud otsusega mõisteti hüvitisena välja 400 eurot ja tagaseljaotsusega 2000 eurot.

TsMS § 407 lg-s 1 on sätestatud põhimõte, mille kohaselt on kohtul õigus rahuldada hageja nõusolekul hagi tagaseljaotsusega hagiavalduses märgitud ja asjaoludega õiguslikult põhjendatud ulatuses. Kohtud on seejuures rahuldanud ka mittevaralise kahju nõuded sellises suuruses, mida on hageja hagiavalduses taotlenud. See ei ole aga kooskõlas mittevaralise kahju hüvitamise eesmärgiga, sest välja tuleks mõista mõistlik rahasumma, mis aga ei pruugi olla hageja poolt nõutud summa. Kui hüvitis on tunduvalt suurem keskmiselt sarnases asjas väljamõistetavast hüvitisest, tekib jällegi küsimus, kas hüvitise mõistmisel on lähtutud ainult kannatanu tegelikust vajadusest või kannab selline hüvitis ka karistuslikku eesmärki. Seejuures jääb mulje, justkui karistatakse kostjat sellisel juhul istungile ilmumata jätmise eest. Selline käsitus ei ole lubatav. Isegi, kui kohus lähtub hageja esitatud asjaoludest, on mittevaralise kahju hüvitis selline nõue, mille suurust peaks kohus igal juhul ka enda siseveendumusest lähtudes kriitiliselt hindama.

⁸³ Vt karistusliku kahjuhüvitise kohta nt K.Sein. Kas Eesti õiguses tuleks lubada karistuslikke kahjuhüvitisi? – *Juridica* nr 2/2008, lk 93-101. Artikli autor viitas näiteks Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendile *Tolstoy Miloslavsky vs. Ühendkuningriik*, kus kohus pidas au teotamise eest välja mõistetud 1,5 miljoni naela suurust mittevaralise kahju hüvitist ebaproportsionaalseks ning leidis, et see rikub isiku vaba eneseväljendusõigust.

Kokkuvõte

Kokkuvõttes tuleb analüüsi autori arvates asuda seisukohale, et üldiselt on mittevahalise kahju hüvitamise nõude lahendamisel tekkivad materiaals- ja menetlusõiguslikud probleemid jäänud samaks kui varasemate analüüside puhul. Tsiviilasjades on lahendid paremini põhjendatud, kuid see on ka mõistetav, sest kriminaalasju lahendavatel kohtunikel ei ole selles valdkonnas nii palju kogemust.

Väljamõistetud hüvitised on võrreldes eelmise analüüsiga mõnes valdkonnas tunduvalt suurenenud. Näiteks isiklike õiguste rikkumiste puhul mõisteti eelmise analüüsi andmete järgi välja hüvitised vahemikus 63–319 eurot (1000–5000 krooni). Praegusest analüüsist nähtub, et vastav vahemik oli 2016. aasta kohtupraktikas 100–10 000 eurot. Kui arvestada, et mediaan oli 2016. aastal 1000 eurot, siis saab järeldada, et keskmiselt välja mõistetud hüvitised on üle kolme korra suuremad 2008. aasta kõige suuremast hüvitisest.

Kuriteo- või väärteoga tekitatud mittevahalise kahju puhul jäid 2008. aasta praktikas hüvitised vahemikku 127–31 955 eurot (2000–500 000 krooni). 2016. aasta kohtupraktikas oli vastav vahemik 100–10 000 eurot. Järelikult on selles valdkonnas hüvitised võrreldes varasema praktikaga vähenenud.

Liiklusõnnetusega tekitatud kahju hüvitised jäid varasemas analüüsis vahemikku 639–9586 eurot (10 000–150 000 krooni). 2016. aastal oli vahemik 5000–50 000 eurot. Järelikult on ka liiklusõnnetustega tekitatud mittevahalise kahju hüvitised väga suurel määral kasvanud.

Mittevahalise kahju hüvitise väljamõistmine sõltub suuresti sellest, kas nõue lahendatakse tsiviil- või kriminaalasjas. Kriminaalmenetluses (k.a. lühi- ja kokkuleppemenetluses lahendatud asjad) mõisteti mittevahalise kahju hüvitis välja 93 protsendil juhtudest. Kui võtta arvesse ainult üldmenetluses lahendatud asju, oli vastav protsent 91. Tsiviilasjades mõisteti mittevahalise kahju hüvitis välja 31 protsendil juhtudest. Erinevus tuleneb kindlasti asjaolust, et kriminaalasjas oli tavaliselt kindlaks tehtud isiku õigusvastane tegu ja vastutus teo toimepanemise eest. See tähendab, et osa tõendamiskoormusest on kriminaalasjades läinud kannatanult üle prokurörile. Tsiviilasjades jäigi enamasti mittevahalise kahju hüvitis välja mõistmata siis, kui kohus leidis, et isik ei vastuta kahju tekkimise eest (mis võis mh tähendada seda, et hageja ei suutnud kostja vastutuse eelduste täidetust tõendada). Igal juhul on erinevus hüvitiste väljamõistmise osas väga suur.

Kavas on koostada ülevaade, milles kajastatakse viimase kolme aasta (2014–2016) mittevahalise kahju hüvitiste suuruseid. Kuna mittevahalise kahju hüvitamise analüüsile viidatakse kohtupraktikas palju (eriti hüvitise suuruse määramisel), on mõistlik koostada ülevaatlik dokument, mis oleks kohtunikele abiks kohtupraktika kujundamisel sellisel, et hüvitised vastaksid paremini konkreetse asja faktilistele asjaoludele ning kohtupraktikas ei esineks anomaaliaid. Oluline on, et sarnastel asjaoludel mõistetakse välja enam-vähem võrreldavad hüvitised. Ühe aasta praktika põhjal on sellist ülevaadet aga raske koostada, sest osa nõudeid on sellised, mida lahendataksegi kohtupraktikas aasta jooksul paar korda (nt asja hävimisest tulenev mittevahalise kahju nõue).